

УДК [343.83:343.35](477)

Віктор Ярославович КОНОПЕЛЬСЬКИЙ,доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ, Одеса, Україна;**Ірина Сергіївна БІБІК,**аспірант заочної форми навчання докторантури та аспірантури
Одеського державного університету внутрішніх справ, Одеса, Україна

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Корумпованість та бюрократизм, на теперішній час, на жаль, становить значний відсоток у нашій державі, що вражає різні види органів державної влади (не є винятком і Державна пенітенціарна служба України та підпорядковані їй органи і установи виконання покарань) та напрями їх діяльності та відповідно зменшує рівень довіри до державних інституцій з боку населення країни та міжнародної спільноти.

Прийняття низки нормативно-правових актів антикорупційного спрямування поки що не дало бажаного результату, не призвело до відчутних позитивних змін у справі протидії корупції в Україні, зокрема зменшення її рівня і негативного впливу на функціонування органів державної влади. Гостро постала проблема поширення корупції серед посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування. Її негативний вплив на становлення громадянського суспільства в Україні стає все відчутнішим і нині створює реальну загрозу національній безпеці держави. Починаючи з порушення службового обов'язку, корупція тягне за собою порушення інших суспільних відносин: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, поглиблює соціальну нерівність громадян, збільшує соціальну напругу в суспільстві, порушує принципи соціальної справедливості, ускладнює доступ громадян до соціальних фондів, перешкоджає користуванню ними тощо [1, с. 117].

Згідно з доповіддю міжнародної організації Transparency International, серед 178 країн світу Україна у 2016 році посіла 134 місце, що свідчить про те, наскільки серйозною проблемою для України є тотальна корумпованість посадових осіб [2, с. 178]. Найбільш корумпованими українці називають саме ті інституції, які покликані боротися з корупцією – суди (66 %), правоохоронні органи (64 %), державну службу (56 %), а також сферу охорони здоров'я (54 %), Парламент (53 %), політичні партії (45 %), ЗМІ (22 %), громадські організації (20 %) [3, с. 12].

Питанням протидії корупції присвячені наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: В. Б. Авер'янова, Л. В. Багрій-Шахматова, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, Г. І. Богуша, В. О. Глушкова, А. І. Долгової, О. М. Джужи, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, В. О. Лисенко, І. С. Яковець та ін.

Відомий український вчений Л. В. Багрій-Шахматов вважає, що корупція «...асоціальне, таке, що відхиляється від норми, явище, яке порушує та де-

формує нормальний процес суспільного та державного життя, побут громадян, їх об'єднань, владно-управлінських органів та інститутів [4, с. 21].

Стаття 1 закону України «Про запобігання корупції» характеризує корупцію як використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [5].

Аналізуючи витоки корупційних діянь у правоохоронній системі, слід наголосити, що корупція, як соціальне явище, є складною науковою проблемою, розв'язання якої вимагає виваженої державної антикорупційної політики. На жаль, про загрозу, яку становить корупція в країні, знають всі, в тому числі політичні та державні діячі, державні службовці, правоохоронні відомства тощо.

Якщо звернутися до статистичних даних, то протягом 2016 року кримінальні провадження були відкриті стосовно 80 осіб з числа працівників Державної пенітенціарної служби, а саме квітень–червень 2016 р.: 3 особи – ст. 364 КК України, 6 осіб – ст. 368 КК України; липень–вересень 2016 р.: 3 особи – ст. 364 КК України, 27 осіб – ст. 368 КК України; жовтень–грудень 2016 р.: 3 особи – ст. 364 КК України, 38 осіб – ст. 368 КК України [6].

Варто підкреслити, що спостерігається стійка тенденція до збільшення корупційних правопорушень в установах виконання покарань особливо серед осіб рядового і молодшого начальницького складу ДПтС України.

Питання дотримання персоналом органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів антикорупційного законодавства, реалізації заходів, спрямованих на запобігання негативним явищам, пов'язаним із проявами корупції, перебуває на постійному контролі керівництва ДПтС України.

Виходячи з аналізу оперативної обстановки, що склалася в органах і установах, які належать до сфери управління ДПтС України, управлінням внутрішньої безпеки та протидії корупції виділено ділянки, на яких можуть допускатися правопорушення, а саме:

– сприяння у постачанні до зон, що охороняються, заборонених предметів та речей (наркотичних засобів, алкогольних напоїв, грошових коштів, засобів мобільного зв'язку тощо);

– надання незаконних пільг і переваг засудженим, безпідставне їх заохочення та приховування дисциплінарних стягнень;

– закупівля продукції за завищеними цінами, сумнівної якості або з простроченими термінами вживання;

– штучне завищення показників виробничої діяльності та реалізації продукції шляхом документальних «приписок» обсягів виконаних робіт;

– надання комерційним структурам неправомірних пільг і переваг [7, с. 34–35].

До причин та умов корупційних правопорушень, що вчиняються персоналом ДПтС України, можна зарахувати:

– прагнення засуджених (особливо це стосується лідерів та «авторитетів» злочинного середовища, «зłodіїв у законі») будь-яким чином розв'язати через персонал органів і установ виконання покарань свої проблеми та вирішити питання інших засуджених з метою завоювання, утримання або зміцнення власного авторитету;

– «запрограмована» властивість деяких осіб до прагнення отримувати більше, віддаючи за це менше (що в підсумку призводить до зловживання владою або посадовим становищем);

– низький життєвий рівень персоналу нижчого та середнього рівнів;

– падіння морального рівня окремих керівників вищого рангу, які вдаються до корупційних дій, що спричиняє додатковий негативний ефект – підштовхує персонал нижчого рангу (які бачать таку поведінку своїх керівників) шукати «альтернативні» форми існування, що обов'язково призводить до поширення корупції;

– наявність у керівного персоналу ДПтС України дискреційних повноважень, які дозволяють вирішувати певні питання на власний розсуд, але в межах, визначених законом;

– прорахунки у доборі та розстановці кадрів [1, с. 119].

Певну негативну роль у розвитку зазначених причин та умов відіграє й поширеність у суспільстві думки про повну корумпованість державного апарату та неможливість вирішити свої питання без давання «хабара». Це породжує у людей зневіру в можливість захистити себе від корупціонера, не викликає у них бажання активно захищатися проти цього негативного явища.

Соціальна значущість профілактики злочинів визначається низкою обставин. Це найдійовіший шлях боротьби зі злочинністю, насамперед через те, що забезпечує виявлення і нейтралізацію її причин. Значною мірою це запобігання самої можливості вчинення злочинів. У процесі профілактики криміногенні чинники можуть піддаватися впливу тоді, коли вони ще не набрали ваги, й через це їх легше можна усунути. Водночас арсенал засобів запобігання злочинам дозволяє переривати почату злочинну діяльність, не допускати настання шкід-

ливих наслідків. Профілактика злочинності дає можливість вирішувати питання боротьби з нею найгуманнішими способами та з найменшими втратами для суспільства. Саме тому одним із головних завдань пенітенціарної кримінології є розробка системи заходів, спрямованих на запобігання злочинам. Запобігання правопорушенням та зміцнення дисципліни серед персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів пріоритетно у діяльності ДПтС України [1, с. 120].

Варто погодитись з І. С. Яковець, що до причин та умов, що сприяють вчиненню корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, в органах й установах виконання покарань належать такі:

– в умовах високої ускладненості та бюрократизму в цих органах й установах під час прийняття процесуальних рішень спостерігається нестача чітких механізмів вирішення проблем з одночасною відсутністю в громадян необхідної та повної інформації про порядок та правила прийняття таких рішень (наприклад, щодо можливостей та підстав переведення засуджених з однієї установи до іншої);

– збереження застарілої структури органів управління та процедур прийняття рішень;

– нечіткість визначення компетенції посадовців, наявність значної кількості дублюючих функцій;

– низький рівень підготовки, правової культури частини керівників та посадових осіб органів та установ виконання покарань;

– існування принципів закритості, непрозорості під час прийняття рішень, недостатня якість їх підготовки;

– відсутність дієвого механізму контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань, зокрема, з боку громадськості;

– надмірна концентрація повноважень у керівництва органів й установ виконання покарань;

– розповсюдженість серед персоналу неправильного розуміння службової лояльності та корпоративної солідарності;

– завантаженість осіб, відповідальних за прийняття рішень стосовно «долі» конкретних засуджених адміністративними питаннями;

– недостатній рівень матеріального забезпечення більшості працівників органів й установ виконання покарань, його невідповідність складності та відповідальності поставлених перед ними завдань;

– розповсюдження серед громадян, керівників підприємств, установ та організацій традиції вирішувати питання шляхом встановлення корупційних зв'язків із персоналом ДПтС України [8, с. 216].

Серед актуальних проблем протидії корупції в Україні слід визначити:

– сучасне набуття корупцією рис, що загрожують національним інтересам держави та суспільства;

– розробка та ефективне впровадження у діяльність органів держави та місцевого самоврядування антикорупційних заходів;

– удосконалення правового регулювання протидії корупції, як різновиду соціального регулювання, що виражається у цілеспрямованому впливі

держави в особі її уповноважених органів і посадових осіб на правовідносини та поведінку громадян, шляхом видання, реалізації та забезпечення виконання нормативно-правових актів, спрямованих на протидію корупції;

- розробка механізму взаємодії між суб'єктами протидії корупції повинна ґрунтуватися на наявності спільного інтересу протидії корупції та розуміння суті взаємодії і довіри між собою;

- створення української моделі протидії корупції, в основі якої повинні бути такі складові: політична воля протидії корупції у найвищих ешелонах влади; введення через декларації суворого фінансового контролю на видатки громадян; створення відкритого моніторингу на отримання громадянами України різних довідок, дозволів тощо; отримання гідної зарплати, яка виключить бажання вчиняти корупційні правопорушення;

- підготовку фахівців-професіоналів для забезпечення ефективної протидії корупції на принципах професійної здібності та вмінь; спеціалізації у певній сфері; правосвідомості та правової культури;

- перегляд та систематизацію нормативно-правових актів, які суперечать чинному законодавству та єдиній науково обґрунтованій концепції протидії корупції.

Корумпованість співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України є гострою проблемою сучасного українського суспільства, так як вона паралізує довіру народу до органів і установ виконання покарань і до держави в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Лисенко В. О. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційним проявам у державній кримінально-виконавчій службі. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 117–122.
2. Богатирьов І. Г. Кримінологічні засади подолання корупції в правоохоронних органах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2011. № 1. С. 177–181.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 36 с.
4. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними: учеб. пособие/Одес. гос. мор. ун-т. Одесса: Латстар, 2001. 529 с.
5. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/1700-18> (дата звернення: 13.02.2017).
6. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820 (дата звернення: 13.02.2017).
7. Коваль А. О. Стан і тенденції вчинення корупційних правопорушень персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). Київ: Держ. пенітенціар. служба України, 2012. С. 31–35.
8. Яковець І. С. Вихідні засади та практика протидії корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 214–217. URL: http://par.in.ua/2_2015/65.pdf (дата звернення: 13.02.2017).
9. Лисенко В. О. Окремі питання протидії корупції в органах і установах виконання покарань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 412–417.

Одержано 14.02.2017